

2005-2019 Yılları Arasında Türkiye’de Basında Yer Almış Çocuk Ölümlerinin İncelenmesi

Investigation of Children's Deaths Reported in Media Between 2005 and 2019 in Turkey

© Gülsen Erden¹, © Gülbahar Baştuğ², © Hatice Gidemem¹, © Şeyma Kuru¹, © Ekin Şen¹

¹Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara, Türkiye

²Ankara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Ankara, Türkiye

ÖZ

Amaç: Bu çalışma ile 2005 ile 2019 yılları arasında Türk basınında yer alan çocuk ölümlerini inceleyerek ortaya çıkan nicel ve nitel durumu ayrıntılı bir şekilde belirlemek ve böylece çocuk ölümlerine yönelik şüpheli durumların çözümü ve azaltılması yolunda bir tartışma yürütmek hedeflenmektedir.

Gereç ve Yöntem: 2005-2019 yılları arasındaki BirGün, Cumhuriyet, Hürriyet ve SoL Haber olmak üzere dört farklı haber sitesi anahtar kelimeler doğrultusunda taranmış, 2.645 çocuk ölüm haberine ulaşılmıştır.

Bulgular: Ölen ya da kayıp çocukların %30,0'unun 12-18 yaş arasında olduğu, % 49,3'ünün erkek olduğu, büyük çoğunluğunun (%24,2) ihmali nedeniyle öldüğü ve en fazla çocuk ölümünün 2018 yılında gerçekleştiği görülmüştür.

Sonuç: Yetişkin aile bireyleri ve devlet kurumları çocuğa yönelik tehlikeli durumlara karşı her türlü güvenlik tedbirlerini alma konusunda sorumluluklarını yerine getirmeli, güvenli bir çevre sunma konusunda bilinçlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk savunuculuğu, çocuk tacizi, çocuk ihmali, ölüm, gazete haberciliği

ABSTRACT

Objectives: With this study, it is aimed to examine child deaths reported between 2005 and 2019 in the Turkish media, to determine in detail the quantitative and qualitative situation, and thus to conduct a discussion on the solution and reduction of suspicious cases of child deaths.

Materials and Methods: Between 2005 and 2019, four different news sites, BirGün, Cumhuriyet, Hürriyet and SoL Haber, were searched with keywords, and 2,645 child deaths were reported.

Results: It was observed that 30.0% of the dead or missing children were between the ages of 12 and 18 years, 49.3 % were male, the vast majority (24.2%) died due to child neglect and the highest rate of child deaths occurred in 2018.

Conclusion: Adult family members and state institutions should fulfill their responsibilities in taking all kinds of safety measures against dangerous situations for the child and they should be made aware of providing a safe environment.

Keywords: Child advocacy, child abuse, child neglect, death, journalism

GİRİŞ

Tarihsel süreçte çocuk kavramı toplumların yapılarına, kültürlerine, inançlarına ve ekonomilerine göre farklılık göstermiş; 1600-1800 yılları arasında tarımdan sanayiye geçişte aile yapısının değişime uğramasıyla çocuk ve çocukluğa bakış açısının değişmesi çocukları yetişkinlerden ayırmıştır.¹ Günümüzde çocuk eğitimsel, hukuksal, toplumsal ve sağlık açısından birçok kurumun koruduğu ve yeniden tanımladığı bir varlıktır.² Birleşmiş Milletler'in çocuk haklarına dair hazırladıkları sözleşmeye göre, on sekiz yaşına kadar her insan ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal,

etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetilmeden çocuktur ve tanımlı tüm haklara sahiptir.³

Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinin içinden geçtiğimiz şu günlerde, teknolojinin ilerlemesi, modern sağlık hizmetleri ve insanlığın yüzyıl öncesine göre daha gelişmiş koşullara sahip olmasına karşın, dünyada 2018 yılında 5 yaş altı çocuk ölüm sayısı 5,3 milyona, 15 yaş altı ölümler ise 6,2 milyona ulaşmıştır.⁴ Yaşanan savaşlar, ekonomik alım gücünün düşüşü, sağlıklı besinlere ulaşamama ve kötü beslenme alışkanlıkları, etnik ve mezhepsel çatışmaların yükselişi toplum genelinde ölümlere ve bununla bağlantılı olarak da çocuk ölümlerine

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Gülbahar Baştuğ, Ankara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Ankara, Türkiye

Tel.: +90 532 372 25 63 E-posta: baharbastug@gmail.com ORCID: orcid.org/0000-0002-8317-7711

Geliş Tarihi/Received: 01.10.2020 Kabul Tarihi/Accepted: 03.11.2020

neden olmaktadır.⁵ Birçok ülkeyi etkileyen bu sorunlardan ülkemiz de payını almaktadır. Çeşitli nedenlerle gerçekleşen çocuk ölümlerinin gün geçtikçe basına daha fazla yansıyor olması, yıllar içerisinde çocuk ölümlerinin sayısal olarak artış gösterip göstermediğinin ve ölüm nedenlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda çocuk ölüm sayıları ve nedenleri üzerine yapılan alanyazın taramasında yeterli bilgiye ve resmi kaynaklara ulaşmakta sınırlılık yaşanmış, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri incelendiğinde hastalık (patolojik) nedeniyle ölümler dışındaki ölümlerin “diğer” kategorisi içinde yer aldığı görülmüştür. Bu durum çocuk ölümlerinin nedenleri ve sayısal değerlerinin doğru şekilde anlaşılmasının önüne geçmekte ve sosyal politikaların geliştirilmesi adına “diğer” kısmının ayrıntılandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle basın yayın organları fikir edinebilmek adına aydınlatıcı bir role sahip olmaktadır. Basın yayın organlarına bakıldığında ise pek çok çocuğun ölümünün incelenmesi ve adli süreçlerin harekete geçirilebilmesi adına önemli bulgular dikkati çekmektedir. Örneğin çocukların balkonlardan ya da pencerelerden düşerek, evlerinin uzağındaki göletlerde ya da kuyularda boğularak ölmeleri gibi birçok trajik ölümün ardında ne gibi nedenler olduğunun incelenebilmesi ve bunların gerçekten kayıtlara geçtiği gibi kaza ölümü olup olmadığının anlaşılabilmesi toplum sağlığı adına önemli görülmektedir.

Şüpheli Çocuk Ölümü

Dışsal etkenler sonucu, kişilerin beden ve ruh sağlığını bütünlüğüne zarar veren durumlar adli olgulardır ve şüpheli çocuk ölümlerine de bu perspektiften bakılmaktadır. Her türlü darp, yaralanma, kaza (trafik, ev, iş), zehirlenme, intihar ve intihar girişimleri, ani ve kuşku ölüm adli nitelik taşımakta ve şüpheli ölümlerin çerçevesini oluşturmaktadır.⁶ Şüpheli çocuk ölümlerinde etkili olan faktörler ülkelerin sosyoekonomik durumuna, kültürel özelliklerine ve sağlık politikalarına göre değişmektedir. Ülkemizde, çocukluk çağı ölümlerinde, ölüm nedeni belirlenemeyen olgulara ilişkin nicel verilere dayalı çalışmaların sayısının yetersiz olduğu bildirilmektedir.⁷⁻⁹ Gök ve ark.¹⁰ yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, ülkemizde 0-1 yaş arasındaki ölümler en çok patolojik nedenlere (% 74,0), daha sonra cinayete (%13,0), kazalara (%9,0) ve ihmale (%2,0); 1-7 yaş arasındaki ölümlerin çoğunluğu ise kazalara (%71,0), daha sonra patolojik nedenlere (%17,0) bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kaza türlerine göre yapılan ayırmda ise ölümlerin önemli bir kısmının, çocuğun güvenliğini sağlayacak önlemlerin alınmamasına bağlı olduğu görülmüştür.¹¹

Elaziğ ve çevresinde 2001-2007 yılları arasında meydana gelen 0-18 yaş arası adli ölüm olgularının incelendiği bir çalışmada 178 adli olgunun 95'i (%53,3) erkek, 83'ü (%46,6) kızdır.¹² Bu olguların %92,1'i doğal olmayan ölüm nedenleriyle gerçekleşmiştir. Söz konusu nedenler incelendiğinde ise ilk sırada kaza (%64,6), ikinci sırada intihar (18,5), üçüncü sırada da cinayet (%8,4) yer almıştır. Kazaya bağlı ölümlerin %24,1'i trafik kazaları, %19,1'i suda boğulma ve %13,4'ü ise yüksekten düşme sonucu ölümler olarak sıralanmıştır. Aynı çalışmada ölümlerin yaş gruplarına göre dağılımları da incelenmiş, 0-5

yaş grubunda yüksekten düşme oranı %25,0, 6-9 yaş grubunda trafik kazası %54,1, 10-14 yaş grubunda trafik kazası ve asi %26,4 ve 15-18 yaş grubunda ise ateşli silahla yaralanma %34,6 oranlarıyla en sık görülen ölüm nedenleri olmuştur.¹²

Gelişimsel olarak çocuk ölüm nedenlerine bakıldığında, bir çalışmada bir yaşından önce ölen bebeklerin ölüm nedenlerine ilişkin risk faktörleri olarak bebeğin doğum yeri, sağlık kontrolünden geçebilme fırsatı, anne sütü alabilme, annenin doğum sayısı ve bebeğin doğum kilosunun öne çıktığı gözlenmiştir. Söz konusu çalışmada anne sütü alamayan bebeklerin, anne sütü alan bebeklere oranla 42,5 kez daha fazla ölüm riskine maruz kaldıkları görülmüştür.¹³ Brezilya'da gerçekleştirilen bir araştırmada da tek başına anne sütü ile beslenen bebeklerin ishalden ölme riski, kısmen anne sütü ile beslenen bebeklerin ishalden ölme riskinin üçte biri ya da dörtte biri olarak saptanmıştır. Hiç anne sütü almayanlarla karşılaştırıldığında ise ishalden ölüm riskinin on dört kez daha az olduğu bildirilmektedir.¹⁴ Türkiye'de bebek ölüm hızının (BÖH) 1960'lı yılların ortalarında binde 163, 1980'li yılların başında binde 121, 2000'li yıllarda binde 29 düzeylerinde olduğu saptanmıştır.¹⁵ 2018 yılı verileri incelendiğinde Batı ve Güneybatı Anadolu'da BÖH binde 7,5'ten de az iken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu sınır illerinde ise hala binde 11'in üstünde seyretmektedir.¹⁶ Bebek ölümleri doğal nedenlere ya da kazaya bağlı olmanın dışında, insan hatasına bağlı ölümler olarak değerlendirildiklerinde, ani bebek ölümü sendromu (ABÖS) ve sarsılmış bebek sendromu olarak adlandırılan iki temel neden bebek ölümlerinin altında yatan etkenler olarak dikkati çekmektedir. ABÖS bir yaşından küçük bebeklerde aniden gelişen, beklenmedik ve nedeni açıklanamayan biçimde yaşamın yitirilmesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Daha geniş bir tanımlama ile ABÖS tam bir otopsi yapılması, hayatını kaybetme olayının incelenmesi ve klinik öykünün gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere kapsamlı bir olgu incelemesi yapıldıktan sonra bir yaşından küçük bir bebeğin açıklanamayan bir şekilde aniden hayatını kaybetmesidir.¹⁸ Sarsılmış bebek sendromu (SBS) ise bebeğin ilk aylarda sık olan ağlama krizlerinin ebeveynde oluşturduğu hayal kırıklığı ve kızgınlık sonucu bebeği sarsmasıyla ortaya çıkan ve bebekte kafa içi kanama, göz dibi kanaması ve beyin hasarı gibi ciddi sağlık sorunları yaratabilen, hatta ölümle sonuçlanabilen bir durumdur.¹⁹ SBS zor tanılanan bir fiziksel istismar türüdür. Kusma, bilinç kaybı, düzensiz solunum veya apne, letarji gibi durumlarda, ailenin verdiği öykü ile lezyonların uyumsuz olduğu durumlarda SBS akla gelmelidir.²⁰

Çocuğa Yönelik Şiddet

Çocuğa yönelik şiddet karmaşık arka plana sahip ve trajik sonuçları olan bir halk sağlığı sorunudur. Temel olarak fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmâl olmak üzere dört ana başlık altında incelenmektedir. Alanyazında 0-18 yaş grubundaki çocuğun kendisine bakmakla yükümlü kişi veya kişiler tarafından zarar verici olan, kaza dışı ve önlenilebilir bir davranışa maruz kalması çocuk istismarı olarak kabul edilmekte olup çocuğun fiziksel, psikososyal gelişimini engelleyen, gerçekleştiği toplumun kültür değerleri dışında kalan ve

İlgili uzmanlar tarafından da istismar olarak kabul edilen bir davranış olarak tanımlanmaktadır.²¹ Çocuk istismarının temel belirleyeni genellikle bir yetişkin tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Örneğin bir doğal afetin hemen ardından çocuğun gereksinimlerinin karşılanamıyor olması bir istismar sayılmaz. Ancak yetişkinler ilk şoku atlattıktan sonraki süreçte hala çocuğa yönelik tedbirleri almamışlarsa o zaman istismardan şüphe duyulması söz konusu olabilir. İstismar değişik disiplinler içerisinde değerlendirilen ve multidisipliner çalışılması gereken bir konudur. İstismarın tıbbi, hukuki, psikolojik ve sosyolojik boyutları konunun temel taşlarını oluşturmaktadır.²¹

Çocuk ihmali ise bakım veren kişi ya da kişilerin çocuğun gelişim dönemleri doğrultusunda temel gereksinimlerini karşılamada fiziksel ya da duygusal açıdan yetersiz davranmasıdır. Gelişim geriliği görülen, psikososyal uyum güçlüğü gözlenen, eğitim gereksinimleri karşılanmayan, koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlandırılmayan çocukların genelde ihmale maruz kaldıkları belirtilmektedir.²¹

Çocuk ölümlerinin nedenleri arasında diğer bir önemli etmen olan intihar olgusu oransal olarak Avrupa ülkeleri içerisinde en düşük olmakla birlikte, zaman içerisinde Türkiye'de de artış göstermektedir.²² Türkiye'de intihar girişimlerinin %5,1'i 15 yaş altında görülmektedir.²³ Yaş grupları arasındaki dağılım incelendiğinde çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki kız çocuklarında intihar daha yüksek görülmektedir.^{24,25}

Şüpheli olup doğal olmayan ölüm nedenleri arasında boğulma, ev/okul ve trafik kazaları, doğal afetler, kayıp olgular, göç, zehirlenme, terör, silahla yaralanma ve ölme, yangın ve çocuk işçiliği nedeniyle ağır yüke maruz kalma yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) verilerinde diğer kategorisi içinde yer alan ölüm nedenlerini genellikle bu nedenler oluşturmaktadır. Bu çalışma 2005 ile 2019 yılları arasında Türkiye'de basına yansıyan çocuk ölümlerindeki şüpheli olguları inceleyerek yıllar içinde ortaya çıkan nicel ve nitel durumu ayrıntılı bir şekilde belirlemeyi ve böylece çocuk ölümlerine yönelik şüpheli durumların çözümü ve azaltılması yolunda bir tartışma yürütmeyi hedeflemektedir.

Gereç ve Yöntem

Retrospektif, tanımlayıcı türdeki bu araştırma kapsamında 15.03.2020-10.07.2020 tarihleri arasında Akşam, BirGün, Cumhuriyet, Evrensel, Habertürk, Hürriyet, Milliyet, Mynet, Sabah, SoL Haber, Sözcü, Yeni Akit ve Yeni Şafak olmak üzere toplam on üç haber sitesi "çocuk", "ölüm" ve "çocuk ölüm" anahtar kelimeleri kullanılarak Google arama motoru ile (<https://www.google.com/>) taranmıştır. Yapılan taramalarda 2005-2019 yılları arasındaki haberlere erişim sağlamaları ve bu yıllar arasında meydana gelmiş çocuk ölüm haberlerine yer vermiş olmaları nedeniyle dört farklı haber sitesi araştırmanın amacı doğrultusunda incelenmiştir.

Taramalar sonucunda 01.01.2005-31.12.2019 tarihleri arasında 2.645 çocuk ölüm haberine ulaşılmış, ölen çocukların tanımlayıcı bilgileri Microsoft Excel (2010) programı aracılığı ile listelenmiş,

haber sitelerinde yer alan tekrarlı isimler çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmanın amacı şüpheli çocuk ölümlerinin incelenmesi olduğundan, herhangi bir şüphe taşımayan, ihmale bağlı olmayan ve belirlenmiş sağlık sorunları nedeniyle gerçekleşen çocuk ölümleri araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmaya dahil edilen ölümler bıçaklı yaralanma, boğulma, cinayet, cinsel istismar sonrası cinayet, doğal afet, ihmal, intihar, patlayıcı madde sonucu yaralanma, silahlı yaralanma, "şüpheli", terör, trafik kazası, yangın ve zehirlenme başlıklarıyla ya da nitelemeleriyle verilmiş ölümlerden ve kayıp çocuklardan oluşmuştur.

Bu çalışmada sayısal veriler gruplanırken çocuğu öldürmeye yönelik her türlü boğma, bıçaklama, silahla öldürme, zehirlenme girişimleri sonucunda meydana gelmiş olan ölümler cinayet kategorisi altına alınmış, öldürme amacı sezilemeyen, kaza, kavga ve ihmal sonucu meydana gelmiş çocuk ölümleri cinayet kategorisine alınmamıştır. Buna ek olarak cinsel istismar sonrasında öldürülen çocuklar cinsel istismar sonrası cinayet başlığı altında ayrı bir kategoriye yerleştirilmiştir. Önlenilebilir ev içi kazalar çeşitli kurumların sorumluluğunda iken, önlem alınmaması sonucu gerçekleşmiş kazalar, çocuk işçi olarak çalışırken gerçekleşmiş kazalar, silaha erişim sonucunda gerçekleşmiş kazalar, doğal afet sonrasında yetersiz kaynak aktarımı ve hastane veya doktor ihmali sonucunda meydana gelmiş çocuk ölümleri ihmal kategorisinde değerlendirilmiştir. Buna ek olarak terörle ilişkili olduğu kanıtlanmış olan çocuk ölümleri terör kategorisinde yer alırken, terörle ilişkisi kurulamamış ancak çeşitli maddelerin patlaması sonucu meydana gelmiş olan ölümler patlayıcı madde kategorisi altında yer almıştır. Ölüm sebebinin ne olduğu tam olarak tespit edilememiş ve adli soruşturma kapsamında otopsi sonucu beklenen çocuk ölümleri ise şüpheli kategorisine alınmıştır. Ayrıca taranan haberlerde kayıp olduğu belirtilmiş ve sonrasında bulunduğu dair herhangi bir haber yapılmamış çocuklar da kayıp kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, ölen çocukların yaş, cinsiyet ve uyruk gibi sosyodemografik özellikleri ve ölüm nedenleri uygun betimsel istatistikler ile incelenmiştir.

Bulgular

Ölmüş ve Kayıp Çocukların Sosyodemografik Özellikleri

Bu çalışma kapsamında incelenen haber sitelerinden ulaşılan 2005-2019 yılları arasında öldüğü veya kaybolduğu bildirilen 2.645 çocuğun yaş, cinsiyet ve uyruğuna ilişkin bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Ölmüş ve kayıp çocukların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, %11,1'inin (n=294) 0-2 yaş, %18,3'ünün (n=484) 7-11 yaş, %19,9'unun (n=526) 3-6 yaş ve %30,0'unun (n=794) 12-18 yaş arasında olduğu görülmüştür. Beş yüz kırk yedi çocuğun (%20,7) ise yaş bilgisine haber sitelerinde ulaşılamamıştır.

Bu çocukların cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, %25,8'i kız (n=683), %49,3'ü ise erkek'tir (n=1.303). İncelenen haber sitelerinde %24,9 (n=659) çocuğun cinsiyetine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ölmüş ve kayıp çocukların uyruklarına göre dağılımı incelendiğinde ise, % 82,6'sının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı (n=2185), %9,1'inin Suriye uyruklu (n=240) olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yüz yirmi dokuz çocuğun (%3,4) uyruğuna dair bilgiler söz konusu haber sitelerinde yer almazken, 91 çocuk (%4,9) farklı uyruklara (44'ü Afganistan, 27'si Irak, diğerleri ise Almanya, Romanya, Avustralya, Hollanda, Kazakistan, İran, İngiltere, Pakistan, Gürcistan, Bulgaristan, Rusya, Fas, Azerbaycan ve Libya) sahip olması nedeniyle diğer kategorisinde yer almıştır.

Tablo 1. 2005-2019 yılları arasında haber sitelerinde yer alan ölmüş ve kayıp çocukların sosyodemografik verileri

Yaş grupları	n	%
0-2	294	11,12
3-6	526	19,89
7-11	484	18,30
12-18	794	30,02
Belirtilmemiş	547	20,68
Cinsiyet		
Erkek	1303	49,26
Kız	683	25,82
Belirtilmemiş	659	24,91
Uyruk		
T.C. (n=21.134.307)	2185	82,61
Suriye (n=1.607.700)	240	9,07
Diğer (n=71.792)	91	4,88
Belirtilmemiş	129	3,44
Toplam	2645	100,00
Türkiye Cumhuriyeti (T.C.)		

Tablo 2. Çocukların ölüm nedenlerine göre dağılımı

	n	%
İhmal	640	24,20
Suda boğulma	422	15,95
Trafik kazası	342	12,93
Terör	255	9,64
Cinayet	166	6,28
Yangın	156	5,90
Şüpheli	143	5,41
Silahla yaralanma	93	3,52
Zehirlenme	77	2,91
Doğal afet	58	2,19
İntihar	31	1,17
Cinsel istismar + cinayet	30	1,13
Bıçaklanma/yaralanma	27	1,02
Patlayıcı madde	27	1,02
Toplam	2467	93,22

Çocukların Ölüm Nedenlerine İlişkin Bilgiler

2005-2019 yılları arasında söz konusu haber sitelerinde yer alan 178 kayıp çocuk dışındaki 2.467 çocuğun ölüm nedenlerine ilişkin veriler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2'ye bakıldığında 2005-2019 yılları arasında ölen çocukların büyük çoğunluğunun (%24,2) ihmal nedeniyle (çocukların silaha ulaşımından kaynaklı ihmaller; barınma, yiyeceğe ulaşma gibi temel ihtiyaçlardan yoksun kalma; kapatılması gereken rögar çukurları veya sağlam monte edilmemiş kapılar vs. tarzında yetkililerin zorunlu olan kontrolleri yapmamasından, gereken önlemlerin alınmamasından kaynaklı ev dışı kazalar; önlenebilir ev içi kazalar; çocukların araç kullanımı nedeni ile meydana gelmiş trafik kazaları) hayatını kaybettiği, bunu boğulma (%15,95) ve trafik kazasının (%12,9) takip ettiği görülmüştür. Bu çocukların %6,7'si (n=178) de kayıp çocuklardır.

Yaş gruplarına göre ölüm nedenleri incelendiğinde 0-2 yaş grubu çocukların ölüm nedenlerinde ilk üç sırada %43,9 (n=129) ile ihmal, %12,3 (n=36) ile şüpheli ölümler ve %11,6 (n=34) ile trafik kazaları ve yine %11,6 (n=34) ile cinayetler gelmektedir. Üç ve altı yaş grubu çocukların ölüm nedenleri arasında %36,3 (n=191) ile ihmal, %16,2 (n=85) ile trafik kazaları ve %10,1 (n=53) ile yangınlar ilk üç sırada yer almıştır. Yedi ve onbir yaş grubu çocukların ilk üç sırada %22,7 (n=110) ile ihmal, %22,5 (n=109) ile trafik kazaları ve %16,9 (n=82) ile boğulma sonucu öldüğü görülmüştür. On iki ve on sekiz yaş grubu çocukların ölümlerine bakıldığında da %19,8 (n=157) ile ihmal, %16,0 (n=127) ile kayıp ve %11,7 (n=93) ile boğulma ölüm nedenleri arasında ilk üç sırada yer almıştır. Bunlara dahil edilemeyen yaşları belirtilmemiş çocukların %36,2 (n=197) ile boğulma, %22,4 (n=122) ile terör ve %9,9 (n=54) ile ihmal nedeniyle öldükleri belirlenmiştir.

Ölüm nedenleri cinsiyete göre incelendiğinde, kız çocukları birinci sırada ihmal (%25,7), daha sonra trafik kazası (%14,3) ve cinayet (%10,4) sonucu ölürken erkek çocukları da ilk sırada %29,6 (n=385) ile ihmal, %14,7 (n=192) ile trafik kazaları ve %12,5 (n=163) ile boğulma sonucu ölmüştür. İncelenen haber sitelerinde cinsiyeti belirtilmediği için bunlara dahil edilememiş çocukların ölüm nedenlerine bakıldığında %32,7 (n=215) ile boğulma ilk sırada gelirken bunu %23,4 (n=154) ile terör ve %12,2 (n=80) ile ihmal izlemiştir.

Öte yandan yaş ve cinsiyet etkileşimine göre ölümlere bakıldığında, kız çocuklarının ölümlerinin en çok %32,8 (n=224) ile 12-18 yaş grubunda, %25,6 (n=175) ile 3-6 yaş grubunda ve %20,4 (n=141) ile 7-11 yaş grubunda olduğu görülmüştür. Erkek çocukların ölümlerinin ise en çok %38,8 (n=506) ile 12-18 yaş grubunda, %25,0 (n=326) ile 3-6 yaş grubunda ve %24,5 (n=319) ile 7-11 yaş grubunda olduğu saptanmıştır. Cinsiyeti belirtilmemiş çocuklarda ölümler en çok %71,7 (n=472) ile yine yaşı belirtilmemiş gruplarda yer almış ve bunu da %11,1 (n=73) ile 0-2 yaş dönemi ve %9,7 (n=64) ile 12-18 yaş dönemi izlemiştir.

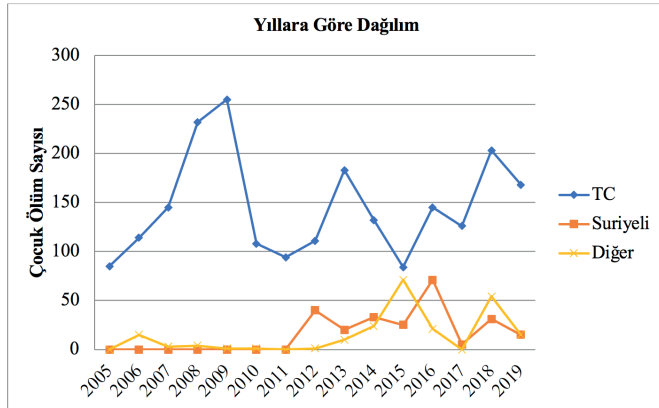
Uyruğa göre ölüm nedenleri incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) uyruklu çocuklarda ölümlerin en çok %26,7 (n=583) ile ihmal kaynaklı olduğu, bunu ikinci sırada %14,2 (n=311)

ile trafik kazaları ve üçüncü sırada da %10,3 (n=226) ile terör nedeni ile ölümlerin izlediği görülmüştür. Suriyeli çocuklarda ise en çok %55,4 (n=133) ile boğulma sonucu olup ikinci sırada %15,4 (n=37) ile yangın ve üçüncü sırada ise %10,4 (n=25) ile ihmal sonucu ölüm yer almıştır. Diğer uyruklu çocuklarda görülen ölümlerde birinci sırada %53,9 (n=49) ile boğulma bulunurken, bunu %23,1 (n=21) ile kayıplar ve %8,8 (n=8) ile ihmal sonucu ölüm takip etmiştir. Bunların yanı sıra uyuştuğu belirtilmemiş çocukların ölümlerinde boğulma %39,8 (n=51) ile birinci ölüm nedeni olurken bunu yine %19,5 (n=25) ile ihmal sonucu ölüm izlemiştir. Trafik kazaları %14,1 (n=18) oranında üçüncü ölüm nedeni olarak yer almıştır.

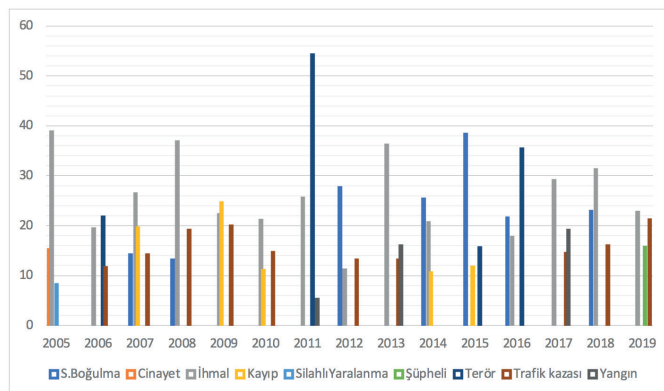
Çocuk Ölümlerinin Yıllara Göre Dağılımı

Çocuk ölümlerinin yıllara göre dağılımı Şekil 1'de verilmiştir. Veriler incelendiğinde en fazla çocuk ölümü 2018 yılında olmuştur. 2018 yılında ölen 288 (%10,9) çocuğun 203'ü T.C. vatandaşı, 31'i Suriye vatandaşı, 54'ü diğer kategorisinde yer alan farklı ülkelerin vatandaşları ve uyuştuğu belirtilmemiş olan çocuklardır. 2018 yılı 256 çocuk ölümü (%9,7) ile 2009 ve 237 çocuk ölümü (%8,96) ile 2016 yılı takip etmiştir. Çocuk ölümlerinin en az 85 çocuk ölümü (%3,2) ile 2005 ve 94 çocuk ölümü (%3,6) ile 2011 yıllarında gerçekleştiği gözlenmiştir.

Son 14 yılda en fazla çocuk ölümünün 2018 yılında gerçekleşmesi nedeniyle bu yılda meydana gelen çocuk ölümlerinin nedenlerinin incelenmesi önemli bulunmuştur

Şekil 1. Çocuk ölümlerinin yıllara göre dağılımı

Şekil 2. Çocuk ölümlerinde yıllara göre en sık görülen ölüm nedenleri

(Şekil 2). Bu inceleme sonucunda 90 çocuğun (%31,3) ihmal nedeni ile öldüğü tespit edilmiştir. İhmalden kaynaklı ölümler incelendiğinde ölen çocukların %14,4'ünün (n=13) çocuk işçi olarak çalışırken kaza geçirdiği, %4,4'ünün kendisi veya akranı silahla oynarken yaralandığı, %3,3'ünün (n=3) yetersiz kaynak aktarımı olarak niteleyebileceğimiz uygunsuz barınma koşulları gibi nedenlerle donarak öldüğü saptanmıştır. Buna ek olarak %3,3 çocuğun (n=3) ölümünde hastane veya doktor ihmalden söz edilirken, ev içi kazalar ve ilgili kurumların kaza olasılığı yüksek olmasına karşın herhangi bir önlem almaması nedeniyle ev dışında meydana gelmiş ihmal kaynaklı kazalar sonucunda 67 çocuğun (%74,4) öldüğü gözlenmiştir.

2018 yılında ihmal kaynaklı ölümlerin ardından en fazla suda boğulma sonucu çocuk ölümü meydana geldiği görülmüştür. Suda boğulma sonucu hayatını kaybeden çocukların %42,4'ünün (n=28) T.C. vatandaşı olduğu bilinirken, %53,0'ünün (n=35) Suriye, Afganistan, Irak uyruklu veya kimliği belirtilmemiş olan mülteci çocuklardan oluştuğu bilgisine ulaşılmıştır. İhmal ve suda boğulma nedenlerini ise sırasıyla trafik kazası (%15,97), cinayet (%10,1), şüpheli (%4,5), yangın (%3,8), kayıp (%3,1), bıçaklı yaralanma (%2,8), silahlı yaralanma (%2,1), intihar (%1,7), cinsel istismar sonrasında cinayet (%1,0), terör (%0,4) ve patlayıcı madde (%0,4) sonucu gerçekleşen ölümlerin izlediği görülmüştür.

Yıllara göre çocuk ölümlerine bakıldığında ihmal nedeniyle ölümler, 2015 yılı haricinde, incelenen diğer yıllarda ilk üç ölüm nedeni arasında ve çoğunlukla da birinci sırada yer almıştır. 2011 yılında terör nedeniyle ölümler %54,3 (n=51) ile birinci sırada yer alırken onu izleyen sırada %25,5 (n=24) ile ihmal kaynaklı ölümlerin olduğu görülmüştür. 2015 yılında suda boğulma sonucu ölümler %38,3 (n=69) ile en büyük paya sahip olmuştur. 2019 yılında %22,7 (n=45) ile ihmal kaynaklı ölümler ve %21,2 (n=42) ile trafik kazalarını %15,7 (n=31) ile şüpheli ölümler izleyerek ilk defa ilk üç neden arasına bu yılda girmiştir.

Sonuç olarak bütün yaş gruplarında ihmal kaynaklı ölümler ilk sırada yer alırken, 0-2 yaş grubunda ikinci ve üçüncü sırada şüpheli ölümler ve trafik kazaları; 3-6 yaş grubunda trafik kazaları ve yangınlar; 7-11 yaş grubunda trafik kazaları ve suda boğulma; 12-18 yaş grubunda ise suda boğulma ölüm nedenleri arasında yer almıştır. Ayrıca 12-18 yaş grubunda kayıp çocukların sayısının da önemli derecede yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tartışma

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi, toplumsal kalkınmışlık ve sağlık durumunun bir göstergesi olan çocuk ölümlerinin oranının ve nedenlerinin bilinmesi toplumun nüfus projeksiyonlarının değerlendirilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasında önemlidir. Bebek ve çocuk ölümlerine ilişkin sosyodemografik bilgilerin ortaya konulması risk altındaki sosyal grupların saptanmasına yardımcı olmaktadır. Çocukluk dönemi ölümlerinin tespiti sağlık programlarına yön vermekte ve çocuğun hayatta kalması için gösterilen çabaların geliştirilmesine önemli katkılar sağlamaktadır.²⁶ Dünyada tüm ölümlerin yaklaşık %20,0'sinin

5 yaş altında gerçekleştiği bilgisiyse, ülkemizde haber sitelerine yansımış 2005-2019 yılları arasındaki çocuk ölüm oranı bulguları tutarlılık göstermektedir.²⁷⁻²⁹ Benzer biçimde Wall Street Dergisi 2012 yılında tüm dünyada her yıl yaklaşık 8 milyon çocuğun kaybolduğunu bildirirken, 2018 yılında Amerika'da Ulusal Suç Bilgi Merkezi (NCIC) kayıtlarına göre 424.066 kayıp çocuk bildirimini olduğundan söz edilmiştir.^{30,31} Bu veriler kayıp çocuklar ya da şüpheli çocuk ölümlerinin sadece ülkemiz için değil tüm dünya için önemle üzerinde durulması gereken bir sorun olduğunu işaret etmektedir.

Gümüş ve ark.²⁶ TÜİK verilerini kullanarak yaptıkları çalışmalarında 2009-2016 yılları arasında 15 yaş altı çocuk ölümleri oranında geçmişe oranla azalma olduğunu bildirmişlerdir. Ancak yukarıda giriş bölümünde de sözü edildiği gibi TÜİK sadece patolojik ölümlerin verilerini belirlemektedir. Bu bilgiler değerlendirildiğinde sağlık sisteminin gelişmesi ile çocuk ölümlerinin geçmiş yıllara göre azaldığı, ama ne yazık ki insan eliyle ihmale dayalı ölümler ile suda boğulma, trafik kazası ve nedeni belirlenememiş şüpheli ölümlerin artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Ülkemizde yapılan ve çocuk ölümleri konusunda çeşitli illerin karşılaştırıldığı bir çalışmada Elazığ ili ve bölgesinde çocuk ölümleri diğer il ve bölgelere göre daha fazla bulunurken, Ankara ve Aydın'da çocuk adli otopsislerinin sayısının artış gösterdiği bildirilmiştir.¹² Bu bulgu da çocuk ölümlerinde gerek ailesel gerek toplumsal ihmalin rolü olduğunu düşündürmüştür.

Sözü edilen yıllarda gerçekleşen 2.467 çocuğun ölüm nedenleri incelendiğinde yaş gruplarına ayırmaksızın genel grupta en çok ölüm nedeninin ihmâl ve ardından suda boğulma ve trafik kazasının geldiği görülmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda, oranları değişmekle birlikte, beş yaş altı çocuk ölümlerinin en çok kazalar sonucu meydana geldiği belirtilmektedir.^{11,12,32} Beş yaş altı çocuklarda kazalara bağlı ölüm ve yaralanma riskinin erişkinlere göre daha yüksek olmasındaki başlıca nedenin çocukların potansiyel tehlikeli olan durumları anlama - algılama eksikliği ve motor sistem - kas gücünün yeterince gelişmemesine bağlı olarak hızlı reaksiyon verememeleri olarak açıklanmaktadır.³³ Oysaki kaza ya da suda boğulma nedeniyle ölümlerin ortaya çıkış nedenlerine daha yakından bakıldığında, bu tarz durumların yetişkinlerin dalgınlığına, trafik kurallarını içselleştirmemelerine ve çocuğu gözetimsiz bırakmalarına dayalı olduğu bilinmektedir.

Ülkemizde Van ilinde 01.01.2010 ve 31.12.2014 tarihleri arasındaki 5 yıllık zaman dilimi içerisinde otopsi yapılmış 5 yaş altı kaza kökenli çocuk ölümlerine ait 151 olgunun 85'i (%56,3) erkek, 66'sı (%43,7) kız çocuklarından oluşmuştur (p=0,122).³⁴ Gümüş ve ark.²⁶ çalışmalarında tıbbi nedenlerle 15 yaş altı ölen çocukların %45,5'inin kız ve %54,5'inin erkek olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer olarak bu çalışmada da erkek çocukların oranı, kızlara göre hemen hemen iki katı daha fazla olarak saptanmıştır. UNICEF'in 2009 yılında yayınladığı raporunda, Türkiye'de meydana gelen 5 yaş altı çocuk ölümlerinde, erkeklerin oranı %54,0 olarak tanımlanmaktadır.³⁵ Erkek çocukların kazalara bağlı yaralanmalara daha fazla maruz kaldıkları gözlenmekte olup, yapılan çeşitli çalışmalarda kazalara

bağlı erkek çocuk ölüm oranının %52,9-61,2 arasında olduğu ifade edilmektedir.^{11,36-38} Erkek çocukların ölüm oranlarının daha fazla olmasını erkek çocukların kızlara göre daha hareketli, daha meraklı ve daha atılgan oluşuyla açıklayan çalışmalar bulunmaktadır.³⁹ Başka bir açıklama ise kız çocukların, erkek çocuklara göre daha çok ev içinde tutuluyor olmaları şeklinde olabilir.

Bu çalışmada dikkat çeken bir başka bulgu ise 2018 yılında çocuk ölüm oranlarının diğer yıllara göre artış gösteriyor olmasıdır. Ülkemizde nüfusun 2018 yılında bir önceki yıla göre bir milyon yüz doksan üç bin üç yüz elli yedi kişi artmış olmasının, benzer şekilde 15-17 yaş aralığındaki çocukların iş gücüne katılma oranının 2017 yılına göre artış göstermesinin ve 15-64 yaş grubunda olan bireylerin bakmakla yükümlü olduğu 0-14 yaş arası çocuk sayısının da artmış olmasının çocuk ölüm oranlarındaki artışla ilişkisi olabileceği düşünülmüştür.^{40,41} Nüfus artışı, çocuk nüfusunun artışıyla ilişkili bulunduğu gibi, çocuk işçi sayısındaki artış da çocuk ihmâl ve istismarı ile ilişkilendirilebilir. Artan çocuk işçi sayısı ya da bakmakla yükümlü olunan çocuk sayısının artışı çocuğa yönelik koruyucu ve kollayıcı güvenlik önlemlerini zayıflatabilmektedir, bu da çocukların tehlikelere açık hale gelmelerine neden olabilmektedir.

Çalışmada her ne kadar şüpheli ölüm olarak ayrı bir ölüm nedeni kategorisi oluşturulmuşsa da aslında incelenen çocuk ölümlerinin pek çoğunun şüphe faktörü içerdiği düşünülmektedir. Öyle ki, ihmâl sonucu ölümlerin de altında şüphe faktörü akla ilk gelenler arasında yer almaktadır. Küçük çocukların kapı önünde, sokakta, parkta ya da denizde refakatsiz olarak belirli bir süre bırakılması, balkondan, pencereden düşme sonucu yaşanan kayıplarda, sıcak su vb. nedenlerle ortaya çıkan yanıklara bağlı ölümlerde, kısaca ev kazalarının birçoğunda ya da serviste, özel araçta unutulma/bırakılma sonucu ortaya çıkan ölümlerde çocukların bir yetişkin gözetiminde olmaması ya da başka bir çocuğun gözetimine bırakılması gibi nedeni ne olursa olsun yaşanan kayıplar sonuçları bakımından ihmâl şüphesi taşımaktadır. İhmâlin bilinçli ya da istemsiz şekilde ortaya çıkmış olmasının "ihmâl" olgusunu sonuçları bakımından ele aldığımızda hafifletici ya da mazur gösterici bir yanı yoktur. Sonuçta çocuğa geri dönüşü olmayan bir zarar verilmiştir. Bu zarar çocuğa insan eliyle ve en yakınları tarafından verilmektedir. Dolayısıyla kamu vicdanında ve toplumun her kesiminde nitelikli olarak ele alınması ve irdelenmesi gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir. Araştırma sonuçlarının bir diğer önemli bulgusu da ülkemizde ciddi boyutlarda çocuk kaybı yaşandığına işaret etmesidir. Kayıpların önemli bir bölümü ihmâl ve şüpheli olaylar sonucu ortaya çıkmıştır. Şüpheli çocuk ölümlerinde önemli bir istismar türü olarak Bakım verenin Yapay Bozukluğunu (Münchhausen by proxy) da dikkate almak gerekmektedir. Bu sendromda bakım veren tarafından çocukta ciddi fiziksel ya da psikolojik hastalık oluşturulmakta ve hastane hastane dolaştırılarak ilgi çekme yoluna gidilmekte, ancak ne yazık ki bu durum bazen çocuğun ölümüyle sonuçlanabilmektedir.^{42,43} Ayrıca risk grubunda yer alan bir engeli olan ya da savaş, göç ve benzeri olgularla refakatsiz kalmış çocuklar da her türlü istismara açık olmaktadır.⁴⁴

Söz konusu çocuk ölümlerinin ve kayıplarının bir yetişkinin ya da yetişkinlerin ihmalinin ya da kaza etkeninin yanı sıra çocukların araştırma-öğrenme konularında meraklı olmalarının ve tehlikelerin bilincinde olmamaları sonucu çevresel risklere açık olmalarının bu araştırmada ulaşılan sonuçları hazırlamada bir etken olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Ancak 0-18 yaş arası çocukların davranışlarının sonuçlarını çıkarsayabilecek bilişsel olgunlukta olmadıkları da bir gerçektir. Bu gerçekten hareketle çocukların ölümü ya da kaybı ile sonuçlanan söz konusu birçok nedenin ortadan kaldırılabilir ya da önenebilir olduğu düşünülmektedir. Nitekim ülkemizde yapılan bir çalışmada alınacak basit önlemlerin kazaları ve bunlara bağlı çocuk ölümlerini önemli ölçüde düşüreceği sonucuna varılmıştır.¹¹ Nasıl ki tıbbi uygulamalarda erken teşhisin hayat kurtardığı genel kanısı hakim ise çocuk ölümlerini önlemenin en önemli yolunun ihmallerin önüne geçmek ve tehlikeleri öngörmek olduğu da söylenebilir.

Çalışmanın Kısıtlılıkları

Söz konusu çalışma için yalnızca ulusal haber sitelerinde yer alan çocuk ölümlerinin taranmış olması bu çalışmanın bir kısıtlılığı olarak düşünülmüştür. Uluslararası haber kaynaklarının taranması ile diğer ülkelerdeki çocuk ölüm nedenlerine ulaşılması hem karşılaştırma yapılabilmesi hem de dünyadaki durumun belirlenebilmesi açısından önemli görülmektedir. Ayrıca haber kaynaklarında çocuğun ölüm haberinin verilmesinden sonra yeni bilgilerin haberlere çok az yansıtılmış olması nedeniyle çocuğun ölümünün arkasında yer alabileceği düşünülen nedenlere ya da hukuki sürecin sonlanmasına ilişkin bilgilerin de kısıtlı olarak elde edilmiş olduğu düşünülmektedir. Bir başka kısıtlılık ise TÜİK’de yer alan verilerin içinde çocukların ölüm şeklinin (suda boğulma, yüksekten düşme, silahla yaralanma sonrası ölüm vb.) diğer kategorisi altında birleştirilerek verilmiş olması nedeniyle doğru bilgiye ulaşmada yaşanan kısıtlılıktır.

Sonuç

Genel olarak çocukların tehlikelerin bilincinde olmamalarının, çevresel risklere açık olmalarının ve araştırma-öğrenme konularında meraklı olmalarının onların kazaya yatkınlıklarını arttırdığı düşünülmekle birlikte, onları koruyup kollama sorumluluğu taşıyan yetişkinlerin çocuğun her türlü güvenliğini fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak kadar önde tutmaları gerekliliği bu çalışmanın bulguları ile bir kez daha açığa çıkmaktadır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular çerçevesinde, risk grubunda yer alan bir engeli olan ya da savaş, göç ve benzeri olgularla refakatsiz kalmış çocuklar için de, her türlü istismara açık olmaları nedeniyle, özel koruma tedbirlerinin alınmasına gereksinim olduğu düşünülmektedir. Yetişkin aile bireyleri ve devlet kurumları çocuğa yönelik tehlikeli durumlara karşı her türlü güvenlik tedbirlerini alma konusunda sorumluluklarını yerine getirmelidirler. Örneğin ev içinde prizlerin, pencere ve balkonların güvenilirliğinin sağlanması, okullarda, parklarda, servislerde çocuğu korumaya yönelik tüm tedbirlerin alınması konusunda her yetişkinin en üst düzeyde dikkat ve özen

göstermesi önemli görülmektedir. Bugibi tedbirlerin alınmasının sadece cezai önlemlerle sağlanamayacağı, çocuk güvenliğini sağlama ya da çocuğa güvenli bir çevre sunma konusunda çocukla teması olan yetişkinlerin bilinçlendirilmesine gereksinim olduğu görülmektedir. Çocuğun korunup güvenliğinin sağlanması bağlamında çocuklarla doğrudan ilişkisi olan sağlık çalışanlarının ve hukuki süreçte olayı soruşturan uzmanların da her türlü ihmali ve istismar durumuna karşı dikkatli ve özenli olmaları da ayrı bir önem taşımaktadır.

Hayatını kaybeden tüm meleklerimizin anısına ve son bulması dileğiyle...

Etik

Hakem Değerlendirmesi: Editörler kurulunda olan kişiler tarafından değerlendirilmiştir.

Etik Kurul Onayı: Araştırmamız gazetelerde çıkan çocuk ölüm haberlerinin incelenmesi üzerine olduğu ve doğrudan insan ya da hayvanlar üzerinde yapılan bir çalışma olmadığı için üniversiteden etik kurul onayı alınmamıştır. Gazete haberlerinin taranmasıdır.

Hasta Onayı: Hastalarla çalışılmadığından, bilgilendirilmiş onam formu kullanmayı gerektiren bir durum yoktur.

Yazarlık Katkıları

Konsept: G.E., Dizayn: G.E., G.B., Veri Toplama veya İşleme: H.G., Ş.K., E.Ş., Analiz veya Yorumlama: G.E., G.B., H.G., Ş.K., E.Ş., Literatür Arama: G.E., G.B., H.G., Ş.K., E.Ş., Yazan: G.E., G.B., H.G., Ş.K., E.Ş.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar tarafından finansal destek almadıkları bildirilmiştir.

Kaynaklar

- Oğan M. Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu, Eğitim Sen Yayını, 1996:2-24.
- Güngör M. Mersin’de Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sorunları Çözümler, Mersin Valiliği Yayınları Sosyal Araştırma Dizisi, Yayın No: 3, Mersin: Güven Ofset;2009.
- Şirin MR. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları; 2011.
- World Health Organization (2019). <https://www.unicef.org/turkey/en/press-releases/more-women-and-children-survive-today-ever-un-report-01.11.2019> tarihinde erişilmiştir.
- UNICEF (2017). <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/unicef-global-annual-report-2017-01.11.2019> tarihinde erişilmiştir.
- Güven FMK, Bütün C, Beyaztaş FY, Eren SK, Korkmaz İ. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi hastanesine başvuran adli olguların değerlendirilmesi. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi. 2009;10:23-28
- Aksoy E, Polat O, Inanici MA, Colak B (1995). Evaluation of childhood autopsies in Istanbul, Turkey: A Retrospective Study of Cases). American Academy of Forensic Sciences, 47. Annual Meeting, Seattle, p. 131.
- Örsal M, Katkıcı U. Adli Raporlarda (Hayati Tehlike). Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences. 1990;10:317-320.
- Salaçin S, Alper B, Çekin N. Adana’da fatal sonlanan çocukluk çağı kazalarının yöresel özellikleri. Adli Tıp Dergisi. 1992;8:125-130.

10. Gök Ş, Kulusayın Ö, Yavuz F, Çetin G. Adli tıp açısından 0-7 yaş grubu çocuk ölümleri. *Adli Tıp Dergisi*. 1989;5:151-156.
11. İnancıcı MA, Birgen N. The evaluation of medico-legal aspects of the child death aging from 0 to 5 years. *Adli Tıp Bul.* 2001;6:70-75.
12. Tokdemir M, Kafadar H, Düzer S. Elazığ'da 2001-2007 Yılları Arasında Otopsi Yapılan 0-18 Yaş Arası Olgularının Değerlendirilmesi. *Firat Med J*. 2009;4:111-114.
13. Özkan S, Bakar C, Maral I, Bumin MA. Bebek ölüm nedenleri üzerine bir araştırma. *Gazi Tıp Dergisi*. 2009;20:169-172.
14. WHO/UNICEF (1999). 1990'lı Yıllarda Bebeklerin Anne Sütüyle Beslenmesi (Çeviri): Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü.
15. Koç İ, Eryurt MA. Türkiye'de beş yaş altında gerçekleşen ölümlerin zamanlamasının ve sayısal büyüklüğünün değişimi:1978-2008. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2011;54:39-44.
16. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, İllere Göre 5 Yaş Altı Ölüm Hızları, 2018.
17. Deleş B. Önlenebilir Bir Sendrom: Ani Bebek Ölümü Sendromu. *Eurasian JHS*. 2019;2:65-71.
18. Center for Disease Control and Prevention. Sudden unexpected infant death and sudden infant death syndrome; 2016.
19. Şahin F, Taşar MA. Shaken baby syndrome and prevention programs. *Türk Arc Pediatr*. 2012;47:152-158.
20. Karbeyaz K, Şahin S, Akkaya H, Balcı Y, Gündüz T. Sarsılmış bebek sendromu sonucu ölüm; Olgu sunumu. *Adli Tıp Dergisi*. 2011;26:134-140.
21. Polat O. Şiddet. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. 2016;22:15-34.
22. Eurostat Statistical Book. Being young in Europe today. Luxembourg: Publications Office of the European Union; 2015. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6776245/KS-05-14-031-EN-N.pdf> 01.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
23. Türkiye İstatistik Kurumu. İntihar Girişim İstatistikleri-Suicide Attempts Statistics, TR31 İzmir 2012. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası; 2013.
24. Akın E, Berkem M. İntihar girişiminde bulunan ergenlerde öfke ve dürtüsellik. *Marmara Medical Journal*. 2012;25:148-152.
25. Doğan M, Öztürk S, Esen F, Demirci E, Öztürk MA. İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesi. *Bozok Tıp Dergisi*. 2018;8:30-34.
26. Gümüş B, Topal İ, Özer Ö, Balandız H. Türkiye'de 15 Yaş Altı Çocuk Ölümlerinin Değerlendirilmesi. *Firat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*. 2018;32:13-19.
27. Koç İ, Yüksel İ, Eryurt MA. Bölüm 9. Bebek ve çocuk ölümlülüğü. Türkiye nüfus ve sağlık araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara, Türkiye; 2008.
28. Koç İ, Yüksel Kaptanoğlu İ, Eryurt MA. Bölüm 9. Bebek ve çocuk ölümlülüğü. Türkiye nüfus ve sağlık araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara, Türkiye;2013.
29. World Health Organization Global Health Indicators. World Health Statistics Geneva; 2010.
30. Pooling Resources to Fight Child Abuse and Abduction;2018. <https://on.wsj.com/32R9Vgz>. 01.11.2019 tarihinde erişilmiştir.
31. NCIC Missing Person and Unidentified Person Statistics. <https://www.fbi.gov/file-repository/2018-ncic-missing-person-and-unidentified-person-statisticsPdf/view>, 2018. 28.10.2019 tarihinde erişilmiştir.
32. Aydın B, Turla A, Mutlu H. Medicolegal childhood deaths in Samsun. *Adli Tıp Bülteni*. 2014;19:169-175.
33. Byard RW. Hazardous infant and early childhood sleeping environments and death scene examination. *J Clin Forensic Med*. 1996;3:115-122.
34. Demir U, Aşirdizer M, Etli Y, Kartal E, Gümüş O, Hekimoğlu Y. Beş yaşın altındaki çocukların kazayla ölümlerinin analizi. *J For Med*. 2017;31:17-25.
35. UNICEF (2009). Decrease in mortality rate below 5 years in Turkey 2009. Available at:http://cocukergen.thsk.saglik.gov.tr/Dosya/Dokumanlar/Kitaplar/Turkiyede_5YAOH_Azalma_Bir_Durum_Calismasi.pdf. 15.10.2019 tarihinde erişilmiştir.
36. Aşirdizer M, Yavuz MS, Albek E, Cantürk G. Infant and adolescent deaths in Istanbul due to home accidents. *Türk J Pediatr*. 2005;47:141-149.
37. Özmen D, Ergin D, Şen N, Çetinkaya ÇA. To identify safety measures of mothers of children aged between 0 and 6 years against home accidents. *Family and Society*. 2007;9:13-20.
38. Dolar O, Gökçay G, Bulut A, Neyzi O. Epidemiology of child mortality under 5 years in Istanbul what's changed in 12 years [in Turkish]. *Turkish Journal of Population Studies*. 2005;27:35-48.
39. Dizdar MG. Death due to home accidents in Izmir between 2005 and 2009 (Unpublished Thesis); Department of Forensic Medicine, Faculty of Medicine, Celal Bayar University, Manisa 2011.
40. Türkiye İstatistik Kurumu 2019. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, [Haber Bülteni] 2018. 02.02.2019 tarihinde erişilmiştir.
41. TÜİK 2019. İstatistiklerle Çocuk, 2018 [Haber Bülteni]. Erişim Adresi <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30708>. 15.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
42. İnce T, Yurdakök K. Munchausen by proxy sendromu; ağır bir çocuk istismarı formu. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. 2014;8:165-170.
43. Tümer A, Odabaşı A, Özdemir D, Mutlu E, Kaynak A. Çocuk istismarının ağır bir türü: bakım verenin yapay bozukluğu'na (munchausen by proxy sendromu) hukuki ve tıbbi bakış. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*. 2015;6:581-608.
44. Kaya H, Baykuzu-Gündüz G, Erden G. Mülteci ve sığınmacı çocuklarda yüksek yararın değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 2020;31:764-790.